

بررسی نقش کشاورزی در توسعه روستایی سکونتگاههای شهرستان زرین دشت با استفاده از تحلیل عاملی

احمد تقدیسی^۱، محسن شایان^۲

چکیده

امروزه بسیاری از محققان و دانشمندان، توسعه کشاورزی را به مثابه استراتژی و راهبرد اصلی توسعه روستا قلمداد کرده و معتقدند که کشاورزی به عنوان منبع اصلی تامین درآمد فرصت های اشتغال، نقش اساسی در توسعه روستایی ایفا می کند. از این رو هدف مطالعه حاضر تحلیل و ارزیابی توسعه روستایی با توجه به وضعیت بخش کشاورزی است که به صورت مطالعه موردی در مناطق روستایی شهرستان زرین دشت صورت گرفته است. روش تحقیق در این بررسی از نوع توصیفی-تحلیلی و پیمایشی بوده که با استفاده از جمع آوری آمار و اطلاعات از طریق روش های میدانی بدست آمده است. جامعه آماری این تحقیق سرپرستان خانوارهای روستایی تمام روستاهای شهرستان زرین دشت می باشد که با استفاده از فرمول کوکران، نمونه ای به حجم ۳۴۸ نفر از بین آنها به روش نمونه گیری طبقه ای انجام گردید. به منظور سنجش ضریب اعتبار پرسشنامه، آزمون پیش آهنگی انجام گرفت که ضریب نشان اطمینان آلفای کرونباخ آن بیش از ۰/۸۷ درصد بدست آمد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل های به عمل آمده در نرم افزار SPSS نشان می دهد که بین اغلب عامل های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی ارتباط مثبت و معنی داری وجود دارد.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، توسعه کشاورزی، مناطق روستایی شهرستان زرین دشت

۱. عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان

mshzarindasht@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی-دانشگاه اصفهان

مقدمه

کشاورزی یکی از مهمترین بخش های اقتصادی کشور است که علاوه بر تامین نیازهای غذایی و تهیه مواد اولیه برای صنایع، موجب استقلال سیاسی کشور در عرصه های بین المللی می شود. از این رو شناسایی و بهره برداری مناسب از استعداد های بالقوه طبیعی و تقویت توانایی بخش کشاورزی در زمینه ثبات اقتصاد ملی در تلاطم و نوسانات اقتصاد جهانی فراهم می آورد. در همین راستا مهمترین و اساسی ترین مبحث در زمینه ارتباط کشاورزی و روستا نقش و وظیفه کشاورزی به عنوان فعالیت اقتصادی اصلی و عمده روستایی است (نوری و امینی فسخودی، ۱۳۸۶: ۲۶۵). به طوری که براساس آخرین گزارش رسمی مرکز آمار ایران در مورد سطح زیر کشت محصولات کشاورزی، حدود ۹۶ درصد از زمین های زیر کشت آبی و ۸۵ درصد از زمین های زیر کشت دیم و ۷۸ درصد باغ و قلمستانهای موجود به بهره برداری روستایی تعلق دارد (رکن الدین افتخاری، ۱۳۸۲: ۵۷). بنابراین بستر فعالیت های کشاورزی یک محیط و فضای جغرافیایی به نام فضای روستایی می باشد و این دو مکمل هم و غیر قابل انفکاک از یکدیگر هستند. به گونه ای که می توان کشاورزی را محور توسعه روستایی کشور قلمداد کرد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۵۲). به طور کلی مسائل مربوط به کشاورزی و روستا با هم مرتبط بوده، به دلیل نزدیکی، نقش و اهمیت کشاورزی در فعالیت های مربوط به توسعه روستایی، در بسیاری از نوشته ها، مفاهیم توسعه کشاورزی و توسعه روستایی به صورت مترادف به کار برده شده است (مطیعی لنگرودی و شمسایی، ۱۳۸۶: ۸۶). کشاورزی معمولاً بخش اصلی در اقتصاد اکثر کشورهای در حال توسعه می باشد، به طوریکه بین ۴۵ تا ۹۰ درصد کل محصول و ۶۰ تا ۹۰ درصد کل اشتغال را در بر می گیرد. از این رو توسعه اقتصادی در اکثر کشورها ارتباط نزدیک با توسعه اقتصاد کشاورزی آنها دارد و استراتژی توسعه در این گونه کشورها باید بر مبنای تقدم بخش کشاورزی و توجه جدی به این بخش باشد (آسایش، ۱۳۸۵: ۱۱۱). با توجه به اینکه توسعه روستایی، راهبردی است جهت بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی روستاییان فقیر

و چون هدف از توسعه روستایی کاهش فقر است، باید افزایش تولید را به دنبال داشته باشد. بنابراین اهداف توسعه روستایی باید گسترش یابد. این اهداف، بهبود وضع تولید، افزایش اشتغال و تامین حداقل قابل قبولی از غذا، مسکن، آموزش و بهداشت را شامل می شود. با توسعه فعالیتهای کشاورزی و صنایع وابسته به آن در نواحی روستایی می توان به اهداف مذکور دست پیدا کرد و باعث توسعه اقتصادی کشور شد، زیرا توسعه روستایی، توسعه منطقه ای و ملی می باشد (تقی پور، ۱۳۸۶: ۱۱). با عنایت به این موضوع که اغلب جمعیت کشاورزی کشور در مناطق روستایی ساکن هستند، توجه به توسعه کشاورزی از سویی نوعی استراتژی و هدف اولیه برای توسعه روستایی محسوب می شود و می تواند از بروز بسیاری از مشکلات از جمله مهاجرت های روستایی به ویژه در مناطق محروم از نظر توسعه کشاورزی جلوگیری کند و از سوی دیگر توجه به مکان های متعدد و تحلیل وضعیت کشاورزی، چالش ها و معضلات و راههای توسعه آن، می تواند سبب پویایی کشاورزی در این مناطق شده و نهایتاً زمینه ساز رشد، ثبات و تداوم توسعه ملی گردد.

مبانی نظری

نقش و اهمیت کشاورزی در اقتصاد بر کسی پوشیده نیست، زیرا از گذشته های دور قسمت عمده تولید ناخالص ملی کشور از طریق زیربخش های کشاورزی تامین می شده است (رنجبر، ۱۳۸۷: ۵۸). بیشتر مردم در نواحی روستایی، برای گذران زندگی خود، به طور مستقیم یا غیر مستقیم به منابع طبیعی وابسته هستند و بیشتر برنامه ریزان روستایی و بخصوص برنامه ریزان کشاورزی به این موضوع واقف اند و به همین علت اهمیت فعالیت های توسعه کشاورزی را مورد تاکید قرار می دهند (کان یرز، ۱۳۸۱: ۱۱). همچنان که برخی از صاحب نظران مسائل روستایی، روستا را پهنه جغرافیایی واحد برنامه ریزی دانسته اند که معیشت اکثر سکنه آن از طریق داد و ستد بین عوامل تجدیدپذیر طبیعی و رفتار انسان حاصل می شود (حسینی ابری، ۱۳۸۰: ۱۱۲). امروزه نیاز

بخش های مختلف اقتصادی کشور به کشاورزی واقیعی است که اگر مورد بی توجهی قرار گیرد، لطمه بزرگی بر روند رشد و توسعه کشور خواهد زد. قبول اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد فعلی و آینده کشور و نیاز درآمدهای ارزی حاصل از آن و استفاده از تولیدات این بخش برای مصرف داخلی، ضرورت توجه به بخش کشاورزی را امری مسلم می نماید. بهره گیری از توانمندیهای این بخش می تواند کشور را در تحقق اهداف توسعه ای خویش یاری رسانده و توجه و عنایت بیشتر به آن می تواند سیاستی محکم برای حرکت رو به رشد و توسعه ملی پی ریزی نماید (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۳: ۹۲). توسعه روستایی را می توان ارتقای استانداردهای زندگی توده های کم درآمد ساکن در مناطق روستایی و خود افزا کردن فرایند توسعه ای آن دانست (جمعه پور، ۱۳۸۴: ۵۸). بانک جهانی توسعه روستایی را چنین تعریف می کند: توسعه روستایی استراتژی است که برای بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه مشخصی از مردم که همان روستاییان فقیر است، طراحی می شود (دیکسون، ۱۹۹۷: ۱۷۷).

توسعه روستایی

اگر هدف توسعه رهایی از چنگال فقر و کاهش سطح آن از طریق ایجاد اشتغال برای تهیدستان شهری و روستایی، تامین حداقل نیازهای اساسی قابل قبول برای همه، بالا بردن بهره وری، تساوی بیشتر بین حوزه های جغرافیایی و در میان طبقات اجتماعی و اقتصادی، تمرکز زدایی و مداخله مردم در تصمیم گیری، تاکید بر اعتماد به نفس جمعی و ملی توازن و بهبود کیفیت محیط زندگی تعریف کنیم، جامعه و مناطق روستایی یکی از کانونهای مهم برای برآورده ساختن این اهداف خواهد بود و توسعه روستایی سهم بسیاری در دستیابی به اهداف کلی توسعه ملی خواهد داشت (جمعه پور، ۱۳۸۴: ۵۶).

توسعه کشاورزی

از توسعه کشاورزی به دلیل ساختارهای بسیار متفاوت کشاورزی که در کشورهای مختلف تعاریف بسیار متفاوتی می توان ارائه داد، به ویژه آن که فرایند توسعه کشاورزی در جوامع مختلف با تغییر و تحول و شدت و ضعف بسیار متفاوتی روبرو بوده است. برخی بر توسعه کشاورزی به عنوان گذار از کشاورزی سنتی تاکید دارند و برخی دیگر آن را فرایندی می دانند که در طی آن به تدریج اوضاع اقتصادی و اجتماعی کشاورزان بهبود یافته و اصلاح می شود (زمانی پور، ۱۳۷۹: ۷۱). پرفسور موشر شاید اولین کسی باشد که توسعه کشاورزی را به صورت سیستمی مورد بررسی قرار داده است. او پنج عامل را در توسعه کشاورزی موثر می داند. عوامل اساسی توسعه کشاورزی بنا به گفته وی عبارتند از:

- ۱- بازار جهت فروش محصولات کشاورزی ۲- تکنولوژی که پیوسته در حال تکامل و پیشرفت باشد ۳- در دسترس بودن نهادها و وسایل مورد نیاز کشاورزی (استون، ۱۹۹۸: ۱۳۵) ۴- مشوق های تولید برای کشاورزان ۵- تسهیلات حمل و نقل

عوامل تسریع کننده کشاورزی عبارتند از:

- ۱- آموزش و ترویج کشاورزی ۲- اعتبارات کشاورزی ۳- انجام اقدامات و عملیات گروهی و سازمان یافته کشاورزان ۴- وسعت دادن و گسترش زمینهای کشاورزی و اصلاح فیزیکی آنها (موشر، ۱۹۹۶: ۱۲۰) ۵- برنامه ریزی ملی نقش و اهمیت کشاورزی در توسعه

اهمیت بخش کشاورزی تنها بخاطر تامین مواد غذایی مردم نیست، بلکه در تامین مواد اولیه بخش صنعت و تامین بازار مصرف محصولات فنی و در نتیجه ایجاد امکانات توسعه بخش صنعتی نیز سهم بسزایی دارد. واضح است که هر سنخ اقتصادی نیازمند بخش کشاورزی است. شهرگرایی و انتقال جمعیت روستایی به شهرها در صورتی امکان پذیر است که بتوان عده زیادی از کارکنان بخش صنعت را سیر نمود. البته آنها که به بخش کشاورزی اهمیت بایسته را نمی دهند، در رد این نظریه بر این رویه که می

توان مواد غذایی را از کشورهای دیگر وارد کرد، تاکید می‌ورزند. اما نباید فراموش نمود که امروزه ابرقدرتها از تولیدات بالای مواد غذایی و صادراتی شان به کشورهای عقب مانده نگه داشته شده به عنوان سلاحی برنده و خطرناک استفاده می‌نمایند و اصولاً وابستگی غذایی به یک کشور خارجی می‌تواند بزرگترین خطر از نظر سیاسی و اقتصادی برای یک کشور باشد. همان طور که ذکر شد کشاورزی می‌تواند مواد اولیه صنایع غذایی و صنایع نساجی را تامین نموده و زمینه توسعه این صنایع را فراهم سازد و باز بالاتر از اینها در کشوری که بخش بزرگی از جمعیتش در روستاها به سر می‌برند و کشاورزند، توسعه کشاورزی و بالا رفتن سطح زندگی و معیشتی روستاییان موجب گسترش بازار محصولات صنعتی شده و توجه بیشتر بدین بخش را ممکن می‌سازد (کامران، ۱۳۷۹: ۹۰-۸۹).

نقش کشاورزی در توسعه روستایی

در کشورهای در حال توسعه حدود نیمی از مردم در نواحی روستایی زندگی می‌کنند و اکثریت آنها به کشاورزی و مشاغل وابسته اشتغال دارند. در کشور ما سهم نیروی کار در بخش کشاورزی بالاست ولی سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص ملی پایین است و این حاکی از فقر توده روستائیان است (محسنیان راد، ۱۳۷۴: ۱۱۲). امروزه بسیاری از دانشمندان، توسعه کشاورزی و روستایی را ناگزیر توسعه ملی می‌دانند و معتقدند بدون توسعه کشاورزی رشد صنعتی موفق نخواهد شد و در صورت موفق بودن دچار چنان عدم تعادل‌های شدید داخلی در اقتصاد خواهد شد که مشکلات فقر گسترده نابرابری و بیکاری قطعی تر خواهد گردید (آسایش، ۱۳۸۵: ۷۱).

پیوند توسعه کشاورزی و توسعه روستایی

توسعه کشاورزی و گسترش کلی اقتصاد بخصوص در نواحی روستایی با یکدیگر در ارتباط می‌باشند؛ به گونه ای که توسعه کشاورزی یک شرط لازم برای توسعه اقتصادی

در نواحی روستایی به شمار می آید (حسینی نژاد، ۱۳۸۹: ۱۵). هدف برنامه ریزی توسعه کشاورزی آن است که از طریق بهبود اطلاعات، نهادها، فنون، تکنولوژی، زیرساخت و بازاریابی، وضعیت تولید و امکانات کسب درآمد را بهبود بخشد. در این میان، اقتصاد نواحی روستایی از طریق برنامه ریزی توسعه روستایی به عنوان یک موجودیت چند بخشی مورد نظر قرار می گیرد. بر این اساس برنامه ریزی توسعه کشاورزی و برنامه ریزی روستایی به طور جدی مکمل یکدیگر هستند. چرا که توسعه کشاورزی می کوشد شرایطی ایجاد کند که از طریق آن کشاورزان بتوانند از عملکردهای اقتصادی بهبود یافته در کل ناحیه، حداکثر استفاده را ببرند (آورم دیوید، ۱۳۷۴: ۱۵).

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و روش بررسی در آن ترکیبی از روشهای تحلیلی، علمی و پیمایشی است. بطوریکه ابتدا با استفاده از شناخت کامل نسبت به نظام فضایی روستایی منطقه مورد مطالعه و استفاده از آمارهای جمعیتی و گزارشات سازمانهای ذیربط در شهرستان، بخش و مراکز دهستان ها درک عمیقی نسبت به محدوده مطالعاتی حاصل شد. ابزار اصلی پژوهش حاضر پرسشنامه ای است که روایی محتوایی آن با کسب نظرات متخصصان ترویج کشاورزی، آبیاری و زراعت در مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان زرین دشت و اعمال اصلاحات لازم، به تایید رسیده است. برای دستیابی به حجم منطقی از جامعه نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. با توجه به حجم جامعه آماری در شهرستان زرین دشت که ۳۷۰۰ خانوار تشکیل می شد ۳۴۸ سرپرست خانوار به عنوان جامعه نمونه برای پاسخگویی به سوال های پرسشنامه تعیین گردید.

تحلیل عاملی

در برخی تحقیقات به دلایل مختلف با حجم زیادی از متغیرها روبرو هستیم. برای تحلیل دقیق تر و رسیدن به نتایج علمی تر و در عین حال عملیاتی تر، پژوهشگر به دنبال کاهش حجم متغیرها و تشکیل ساختار جدیدی برای آنهاست و به این منظور از روش تحلیل عاملی استفاده می کند.

نخستین کار درباره تحلیل عاملی توسط چارلز اسپیرمن (۱۹۰۴) صورت گرفت، به گونه ای که وی را «پدر» این روش شناخته اند. بعد از او کارل پیرسن (۱۹۱۰)، روش «محورهای اصلی» را پیشنهاد کرد و هتلینگ (۱۹۳۳) آن را به گونه کاملتری توسعه داد. در حقیقت، هدف تشخیص این عامل های مشاهده ناپذیر بر پایه مجموعه ای از متغیرهای مشاهده پذیر است. عامل، متغیر جدیدی است که از طریق ترکیب خطی نمره های اصلی متغیرهای مشاهده شده بر پایه فرمول زیر برآورد می شود:

$$F_j = \sum W_{ji} X_i = W_{j1} X_1 + W_{j2} X_2 + \dots + W_{jp} X_p \quad (1)$$

که در آن W بیانگر ضرایب نمره عاملی و P معرف تعداد متغیرها است.

امید این است که با تعداد کمی از این عاملها (یعنی ترکیبهای خطی نمره های اصلی متغیرهای مشاهده شده)، بتوان تقریباً همه اطلاعاتی را که توسط مجموعه بزرگتری از متغیرها به دست می آید، در بر گرفته و در نتیجه توصیف ویژگی های هر مشاهده را ساده ساخت.

معرفی منطقه

شهرستان زرین دشت یکی از شهرستان های استان فارس می باشد که مرکز این شهرستان، شهر حاجی آباد می باشد. بر طبق سرشماری ۱۳۹۰ جمعیت این شهرستان ۶۹۴۳۸ نفر بوده است (فرمانداری زرین دشت، ۱۳۹۱). این شهرستان که در ۱۰ اسفند ۱۳۷۸ شمسی از شهرستان داراب جدا شد، شامل دو بخش مرکزی و ایزدخواست و سه شهر حاجی آباد (مرکز شهرستان)، شهر دیران (در فاصله ۳۲ کیلومتری از مرکز شهرستان) و شهر پیر (در فاصله ۱۶ کیلومتری از مرکز شهرستان) است. فاصله این

شهرستان با مرکز استان ۲۵۵ کیلومتر است. از نظر جغرافیایی در جنوب شرقی فارس بین شهرستان‌های داراب، لار، جهرم و فسا واقع شده است. این شهرستان دارای هوای گرم می‌باشد. زرین دشت علاوه بر شهرهای حاجی‌آباد، شهر پیر و دبیران دارای ۵۳ سکونتگاه روستایی می‌باشد که تنها ۲۱ روستای آن بالای ۲۰ خانوار می‌باشند. شهرستان زرین دشت بین طول‌های جغرافیایی $53^{\circ} 58' 46''$ تا $55^{\circ} 01' 40''$ و عرض‌های $38^{\circ} 00' 31''$ تا $28^{\circ} 36' 25''$ قرار دارد و از مساحت ۴۶۲۶۰۰ هکتاری، ۶۲٪ مناطق کوهستانی و تپه ماهور و مابقی، دشتی و پست می‌باشد. این شهرستان در جنوب شرقی استان فارس و ۸٪ خاک استان و ۱٪ خاک کشور را شامل می‌شود. متوسط بارندگی سالیانه بر اساس آمار سی ساله ۲۳۲/۴ میلی متر و متوسط درجه حرارت نیز ۲۲/۷ است (فرمانداری زرین دشت، ۱۳۹۱).

یافته های تحقیق

توسعه روستایی

جدول شماره (۱) نشان دهنده‌ی مقدار واریانس است که هر عامل تبیین می‌کند. همچنان که مشخص است در ۴ عامل اولی مقدار ویژه بیشتر از ۱ بوده و در نتیجه مورد قبول می‌باشد. مقدار ویژه‌ی عامل اول ۳/۷۲۰ می‌باشد که به تنهایی ۲۳/۲۵ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. به ترتیب از مقادیر ویژه کاسته می‌شود تا جایی که در عامل چهارم، ۱/۰۴۴ می‌باشد و این عامل ۶/۵۲۸ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. به طور مجموع ۴ عامل اول که مقادیر ویژه‌ی آنها بیشتر از ۱ می‌باشد، ۴۵/۶۸۹ درصد از واریانس متغیرها (پراکندگی متغیرها) را تبیین می‌کنند. این امر بدین معنا است که به جای ۱۶ عامل، می‌توانیم از عامل‌های کمتری (۴عامل) استفاده کنیم.

جدول (۱): واریانس های تشریح شده

مؤلفه ها	مقادیر ویژه			مقادیر ویژه بدون چرخش			مقادیر ویژه با چرخش		
	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۳/۷۲۰	۲۳/۲۵۰	۲۳/۲۵۰	۳/۷۲۰	۲۳/۲۵۰	۲۳/۲۵۰	۲/۱۱۷	۱۳/۲۳۱	۱۳/۲۳۱
۲	۱/۳۳۳	۸/۳۳۰	۳۱/۵۸۰	۱/۳۳۳	۸/۳۳۰	۳۱/۵۸۰	۱/۸۸۹	۱۱/۸۰۳	۲۵/۰۳۴
۳	۱/۲۱۳	۷/۵۸۱	۳۹/۱۶۱	۱/۲۱۳	۷/۵۸۱	۳۹/۱۶۱	۱/۷۹۹	۱۱/۲۴۵	۳۶/۲۸۰
۴	۱/۰۴۴	۶/۵۲۸	۴۵/۶۸۹	۱/۰۴۴	۶/۵۲۸	۴۵/۶۸۹	۱/۵۰۶	۹/۴۱۰	۴۵/۶۸۹

این جدول ماتریس عوامل اولیه را نشان می‌دهد که ۴ عامل استخراجی را در بر داشته است. روش استخراج نیز بر اساس مؤلفه های اصلی بوده است. در واقع هر ضریبی در متغیری ضرب شده و با بعدی اش جمع می‌شود. برای مثال در فاکتور اول هر ضریبی در متغیر اولی ضرب می‌شود و با بعدی جمع می‌شود.

جدول شماره (۲): عامل ها و متغیرهای استخراج شده

عامل ها	متغیرها	بار عاملی
عامل اقتصادی، تفریحی و مسکونی	کیفیت مسکن	۰/۶۶۶
	علاقه به تحصیل	۰/۶۴۱
	وضعیت مسافرت و سیاحت	۰/۵۶۸
	وضعیت اقتصادی	۰/۵۱۴
عامل ارتباطی و رسیدگی	کیفیت امکانات بهداشتی	۰/۶۳۷
	وضعیت دسترسی به سایر شهرها و روستاها	۰/۶۰۱
	وضعیت رسیدگی به روستا از طرف دولت و بهبود کالبدی	۰/۵۱۴
عامل خدماتی، آموزشی، فرهنگی	کیفیت خدمات آموزشی	۰/۶۷۲
	میزان پس انداز خانوار	۰/۵۹۱
	ارتباط مردم با همدیگر، وضع روابط اجتماعی و عاطفی و فرهنگی	۰/۵۳۹
	وضعیت راههای ارتباطی	۰/۵۱۱
عامل اشتغال	میل و علاقه به تحصیل در خانواده	۰/۶۷۳
	وضعیت کار و اشتغال	۰/۵۸۱

عامل اول: در این عامل متغیرهای کیفیت مسکن، علاقه به تحصیل، وضعیت مسافرت و سیاحت و وضعیت اقتصادی، می‌گیرند که این عامل به تنهایی ۲۳/۲۵ درصد از واریانس را به خود اختصاص می‌دهد که می‌توان گفت مهمترین عامل این عامل می‌باشد. در این عامل کیفیت مسکن با بار عاملی ۰/۶۶۶ بیشترین و وضعیت اقتصادی با بار

عاملی ۰/۵۱۴ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند که این عامل را عامل اقتصادی، تفریحی و مسکونی می نامیم.

عامل دوم: در این عامل متغیرهای کیفیت امکانات بهداشتی، وضعیت دسترسی به سایر شهرها و روستاها و وضعیت رسیدگی به روستا از طرف دولت و بهبود کالبدی، جای می گیرند که ۸/۳۳ درصد واریانس را به خود اختصاص داده است و به عنوان دومین عامل شناخته می شود. در این عامل، کیفیت امکانات بهداشتی با بار عاملی ۰/۶۳۷ بیشترین و وضعیت رسیدگی به روستا از طرف دولت و بهبود کالبدی با بار عاملی ۰/۵۱۴ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند که این عامل را عامل ارتباطی و رسیدگی می نامیم.

عامل سوم: در این عامل متغیرهای کیفیت خدمات آموزشی، میزان پس انداز خانوار، ارتباط مردم با همدیگر، وضع روابط اجتماعی و عاطفی و فرهنگی و وضعیت راههای ارتباطی با هم قرار می گیرند که در مجموع ۷/۵۸ درصد واریانس را به خود اختصاص داده اند. در این عامل کیفیت خدمات آموزشی با بار عاملی ۰/۶۷۲ بیشترین و وضعیت راههای ارتباطی با بار عاملی ۰/۵۱۱ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند که این عامل را عامل خدماتی، آموزشی و فرهنگی می نامیم.

عامل چهارم: در این عامل متغیرهای میل و علاقه به تحصیل در خانواده، وضعیت کار و اشتغال قرار می گیرند که در مجموع ۶/۵۲ درصد از واریانس را به خود اختصاص می دهند و به عنوان چهارمین عامل شناخته می شود. در این عامل میل و علاقه به تحصیل در خانواده با بار عاملی ۰/۶۷۳ بیشترین و وضعیت کار و اشتغال با بار عاملی ۰/۵۸۱ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند.

توسعه کشاورزی

جدول شماره (۳) نشان دهنده مقدار واریانسی است که هر عامل تبیین می کند. همچنان که مشخص است، در ۴ عامل اول مقدار ویژه بیشتر از ۱ و مورد قبول می باشد.

مقدار ویژه‌ی عامل اول $۳/۲۲۴$ می‌باشد که به تنهایی $۲۱/۴۹۵$ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. به ترتیب از مقادیر ویژه کاسته می‌شود تا جایی که در عامل چهارم، $۱/۰۲۱$ می‌باشد. این عامل $۶/۸۰۴$ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. در مجموع ۴ عامل اول که مقادیر ویژه‌ی آنها بیشتر از ۱ می‌باشد، $۴۳/۷۲۳$ درصد از واریانس متغیرها (پراکندگی متغیرها) را تبیین می‌کنند. این امر بدین معناست که به جای ۱۶ عامل، می‌توانیم از عامل‌های کمتری (۴عامل) استفاده کنیم.

جدول (۳): واریانس‌های تشریح شده

مؤلفه‌ها	مقادیر ویژه			مقادیر ویژه بدون چرخش			مقادیر ویژه با چرخش		
	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی	کلی	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۳/۲۲۴	۲۱/۴۹۵	۲۱/۴۹۵	۳/۲۲۴	۲۱/۴۹۵	۲۱/۴۹۵	۱/۹۲۳	۱۲/۸۲۳	۱۲/۸۲۳
۲	۱/۱۸۳	۷/۸۹۰	۲۹/۳۸۵	۱/۱۸۳	۷/۸۹۰	۲۹/۳۸۵	۱/۸۶۶	۱۲/۴۴۱	۲۵/۲۶۴
۳	۱/۱۳۰	۷/۵۳۵	۳۶/۹۱۹	۱/۱۳۰	۷/۵۳۵	۳۶/۹۱۹	۱/۴۳۵	۹/۵۶۵	۳۴/۸۳۰
۴	۱/۰۲۱	۶/۸۰۴	۴۳/۷۲۳	۱/۰۲۱	۶/۸۰۴	۴۳/۷۲۳	۱/۳۳۴	۸/۸۹۴	۴۳/۷۲۳

این جدول، ماتریس عوامل اولیه را نشان می‌دهد که ۴ عامل استخراجی را در بر داشته است. روش استخراج نیز بر اساس مولفه‌های اصلی بوده است. در واقع هر ضریبی در متغیری ضرب شده و با بعدی‌اش جمع می‌شود. برای مثال در فاکتور اول هر ضریبی در متغیر اولی ضرب می‌شود و با بعدی جمع می‌شود.

جدول شماره (۴): عامل‌ها و متغیرهای استخراج شده

بار عاملی	متغیرها	عامل‌ها
۰/۷۱۶	دسترسی به بازار محصولات کشاورزی	عامل خدمات و تکنولوژی کشاورزی
۰/۵۶۴	پذیرش تکنولوژی نوین	
۰/۵۶۷	وضعیت دسترسی به کودها	
۰/۵۵۹	حمایت دولت از نظر اعتباری و دسترسی به وام‌ها و اعتبارات بانکی	
۰/۷۱۴	وضعیت دسترسی به اطلاعات و نتایج تحقیقات کشاورزی	عامل ترویج و اطلاعات
۰/۷۶	نقش کشاورزی در توسعه روستایی	عامل زیرساختها
۰/۵۷۹	وضعیت شبکه‌های انتقال آب و زیرساخت‌های آبیاری	
۰/۷۲۴	وضعیت دسترسی به ماشین‌آلات کشاورزی	عامل اشتغال و دسترسی به امکانات
۰/۵۱۶	رضایت از اشتغال به کشاورزی	

عامل اول: در این عامل متغیرهای دسترسی به بازار محصولات کشاورزی، پذیرش تکنولوژی نوین، وضعیت دسترسی به کودها و حمایت دولت از نظر اعتباری و دسترسی به وام ها و اعتبارات بانکی قرار می گیرند که این عامل به تنهایی ۲۱/۴۹۵ درصد از واریانس را به خود اختصاص می دهد که می توان گفت مهمترین عامل می باشد. در این عامل دسترسی به بازار محصولات کشاورزی با بار عاملی ۰/۷۱۶ بیشترین و حمایت دولت از نظر اعتباری و دسترسی به وام ها و اعتبارات بانکی با بار عاملی ۰/۵۵۹ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند که این عامل را عامل خدمات و تکنولوژی کشاورزی، تفریحی و مسکونی می نامیم.

عامل دوم: در این عامل تنها یک متغیر وضعیت دسترسی به اطلاعات و نتایج تحقیقات کشاورزی جای می گیرد که ۷/۸۹۰ درصد واریانس را به خود اختصاص داده است و به عنوان دومین عامل شناخته می شود. این عامل را عامل ترویج و اطلاعات می نامیم.

عامل سوم: در این عامل متغیرهای نقش کشاورزی در توسعه روستایی و وضعیت شبکه های انتقال آب و زیرساخت های آبیاری با هم قرار می گیرند که در مجموع ۷/۵۳۵ درصد واریانس را به خود اختصاص داده اند. در این عامل نقش کشاورزی در توسعه روستایی با بار عاملی ۰/۷۶۰ بیشترین و وضعیت شبکه های انتقال آب و زیرساخت های آبیاری با بار عاملی ۰/۵۷۹ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند که این عامل را عامل زیرساخت ها می نامیم.

عامل چهارم: در این عامل متغیرهای وضعیت دسترسی به ماشین آلات کشاورزی و رضایت از اشتغال به کشاورزی قرار می گیرند که در مجموع ۶/۸۰۴ درصد از واریانس را به خود اختصاص می دهند و به عنوان چهارمین عامل شناخته می شود. در این عامل وضعیت دسترسی به ماشین آلات کشاورزی با بار عاملی ۰/۷۲۴ بیشترین و رضایت از اشتغال به کشاورزی با بار عاملی ۰/۵۱۶ کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند.

نتیجه گیری

در راستای بررسی و تحلیل توسعه روستایی با تاکید بر بخش کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان زرین دشت می توان به نتایج زیر اشاره کرد:

- با توجه به اینکه تغییرات مثبت و شگرفی در توسعه روستاهای منطقه در سال های اخیر انجام گرفته است، لیکن باید توجه داشت که از نگاه روستاییان، این تغییرات فقط در شاخص های وضعیت راه های ارتباطی، کیفیت امکانات بهداشتی، کیفیت خدمات آموزشی، کیفیت مصرف مواد غذایی و تنوع آن در سطح ۱ درصد و در شاخص های ارتباط با همدیگر (وضع روابط اجتماعی و عاطفی و فرهنگی) وضعیت اقتصادی و وضعیت دسترسی به سایر شهرها و روستاهای مجاور در سطح ۵ درصد دارای تغییرات مثبت و معنی داری از نظر آماری داشته اند. بنابراین از تعداد ۱۵ شاخص مورد بررسی تنها ۷ شاخص دارای تغییرات مثبت و معنی داری از نظر آماری می باشند؛ اگرچه اغلب شاخص های مورد بررسی دارای روند مثبتی بوده اند.

- با توجه به اینکه تغییرات مثبتی در روند توسعه کشاورزی منطقه مورد مطالعه صورت گرفته است، اما بررسی ها نشان می دهد که فقط شاخص های وضعیت دسترسی به کودها، وضعیت دسترسی به دامپزشک و متخصصین دام و راندمان تولید در سطح ۱ درصد و شاخص های دسترسی به ماشین آلات کشاورزی، دسترسی به بذرها، اصلاح شده، دسترسی به انبار و سردخانه و سیلوها و میزان دسترسی به امکانات ترویجی در سطح ۵ درصد دارای تغییرات مثبت و معنی داری از نظر آماری بوده اند. اگر چه در این بخش نیز مشاهده اغلب شاخص ها بیانگر تغییرات مثبت در اغلب شاخص ها می باشد. اما از نظر آماری فقط ۷ شاخص از مجموع ۱۴ شاخص مورد بررسی در تحقیق، معنی دار هستند.

- در راستای تعیین ابعاد زیربنایی شاخص های توسعه روستایی، همه شاخص های توسعه روستایی وارد تحلیل آماری شده و در چند عامل خلاصه سازی شدند. این عامل ها متغیرهای جدیدی را تشکیل می دهند که بین آنها هیچ رابطه خطی وجود ندارد و

کلیه اطلاعات تکراری از بین رفته اند. بدین ترتیب نهایتاً چهار عامل به عنوان نماینده شاخص های توسعه روستایی شناسایی شدند. این عامل ها عبارت بودند از: عامل اقتصادی، تفریحی و مسکونی، عامل ارتباطی و رسیدگی، عامل خدماتی، آموزشی، فرهنگی و عامل اشتغال.

- برای شناسایی و تبیین ابعاد زیربنایی شاخص های توسعه کشاورزی همان روند فوق گرفته شد و شاخص های توسعه کشاورزی نیز در چند عامل دسته بندی گردیدند. در عامل اول که بیشترین سهم را در تبیین واریانس شاخص های توسعه کشاورزی به خود اختصاص داده است، عامل خدمات و تکنولوژی کشاورزی قرار دارد. عامل دوم تحت عنوان عامل ترویج و اطلاعات نامگذاری شد. عامل سوم، عامل زیرساختها می باشد و عامل چهارم عامل اشتغال و دسترسی به امکانات نامگذاری شده است.

- در راستای ارزیابی ارتباط بین توسعه روستایی و توسعه کشاورزی در منطقه، عامل های استخراج شده در هر دو بخش از طریق ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفته اند که این بررسی حاکی از ارتباط مثبت و معنی دار بین اغلب عامل های استخراج شده هر دو بخش بوده اند. بنابراین می توان گفت که کشاورزی جزء لاینفک روستا است و توسعه روستایی بدون توسعه کشاورزی و همچنین توسعه کشاورزی بدون توسعه روستا ممکن و متصور نیست.

پیشنهادات

- با توجه به ارتباط معنی دار بین اغلب عامل های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی، لذا ضرورت دارد با توجه و رسیدگی بیشتر از جانب سازمان های مسئول، بخش کشاورزی صورت گیرد. بدین معنی که با برنامه ریزی همه جانبه زمینه ساز رشد و شکوفایی کشاورزی در منطقه گردند تا بدین طریق هم سبب تقویت اقتصاد روستا شده و هم بستری برای توسعه بخش صنعت در منطقه فراهم آورند.

- با توجه به اینکه برخی از شاخص های توسعه روستایی همانند وضعیت کار و اشتغال، وضعیت پس انداز، میل به ماندگاری در روستا در این بررسی معنی دار نبوده اند، لذا ضرورت دارد تا بررسی های گسترده تری در راستای رسیدگی به این موارد در منطقه انجام گیرد.

- از آنجا که شاخص های تناسب توصیه های مروجان کشاورزی با نیازهای کشاورزان، دسترسی به بازار محصولات کشاورزی، پذیرش تکنولوژی نوین، دسترسی به اطلاعات و نتایج تحقیقات کشاورزی، دسترسی به وام ها و اعتبارات بانکی، وضعیت شبکه های انتقال آب و زیر ساخت های آبیاری و افزایش مساحت اراضی کشاورزی در منطقه معنی دار نبوده اند. لذا در راستای توسعه کشاورزی منطقه تقویت و توجه به شاخص های فوق می تواند نقش مهم و اساسی ایفا کنیم.

منابع

- ۱- آسایش، حسین (۱۳۸۵)، اصول و روشهای برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران
- ۲- تقی پور، فریده (۱۳۸۶)، نقش کشاورزی در توسعه روستایی مطالعه موردی دهستان سردارآباد شهرستان شوشتر، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران
- ۳- جمعه پور، محمود (۱۳۸۴)، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی، دیدگاهها و روشها، تهران، انتشارات سمت
- ۴- حسنی نژاد، آسیه (۱۳۸۹)، توسعه کشاورزی با تاکید بر گذار کشاورزی سنتی به کشاورزی پایدار در شهرستان زرین دشت، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان
- ۵- حسینی ابری، سید حسن (۱۳۸۰)، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- ۶- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷)، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ دوم، نشر قومس
- ۷- رکن الدین افتخاری، علیرضا (۱۳۸۲)، توسعه کشاورزی (مفاهیم، اصول، روش تحقیق، برنامه ریزی در یکپارچگی اراضی) انتشارات سمت، تهران

۸- رنجبر، مهدیه (۱۳۸۷)، اثرات تخلیه روستاها بر فعالیت های کشاورزی مطالعه موردی بخش آرادان-شهرستان گرمسار، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان

۹- زمانی پور، اسدالله (۱۳۷۹)، ترویج کشاورزی در فرایند توسعه، انتشارات تیهو، تهران
۱۰- کان یرز، دایان (۱۳۸۱)، رهنمودهایی درباره تحلیل اجتماعی برای برنامه ریزی توسعه نواحی روستایی، ترجمه عبدالرسول مرتضوی، چاپ اول، تهران، سلسله انتشارات روستا و توسعه شماره ۴۳

۱۱- کامران، فریدون (۱۳۷۹)، توسعه و برنامه ریزی روستایی، انتشارات آوای نور
۱۲- محسنیان راد، مهدی (۱۳۷۴)، روابط جمعی و توسعه روستایی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی، وزارت جهاد، تهران

۱۳- مطیعی لنگرودی، سیدحسن (۱۳۸۳)، برنامه ریزی روستایی، مشهد، نشر جهاد دانشگاهی
۱۴- مطیعی لنگرودی، سید حسن و شمسایی، ابراهیم (۱۳۸۶)، توسعه روستایی مبتنی بر تداوم و پایداری کشاورزی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال بیست و دوم شماره ۲، صص ۱۰۴-۸۵
۱۵- نوری، سیدهدایت الله و امینی فسخودی، عباس (۱۳۸۶)، سهم توسعه کشاورزی در توسعه روستایی (مناطق روستایی استان اصفهان)، فصلنامه علوم کشاورزی ایران، شماره ۲، صص ۲۷۵-۲۶۳

16-Dixon.c (1997).Rural Development in third word, London: Rutledge
17-Mosher.A (1996) A gricultural Moving Newyork Fredrick, A.prager
for the agricultural development council.
18-Robert.d, steven (1998).Agricultural development principles The
Johns Hopkins university press,baltimor and London.